

Oliver Cromwell kreeg in 2002 de tiende plaats in de ranglijst van 'Honderd Grootste Britten', terwijl hij in Ierland misschien wel de meest gehate man uit de geschiedenis is. Vanwaar dit verschil in reputatie? **Ivo van de Wijdeven** weet meer.

HOE OLIVER CROMWELL
IERLAND VEROVERDE
(1649-1653)

‘DE DUIVEL VAN OVERZEE’

Oliver Cromwell (ca.1649, Robert Walker, National Portrait Gallery, London).

De BBC presenteerde in 2002 na een opiniepeiling onder televisiekijkers in Groot-Brittannië en Noord-Ierland de '100 Greatest Britons'. De eerste plaats was niet geheel verrassend voor oorlogspremier Winston Churchill. Maar de 17de-eeuwse politicus en legeraanvoerder Oliver Cromwell kwam op een zeer respectabele tiende plaats. Hij wordt in Engeland gezien als een van de belangrijkste staatslieden uit de roemrijke Britse geschiedenis.

Aan de andere kant van de Ierse Zee roept Cromwell ook nu, meer dan 350 jaar na zijn dood in 1658, radicaal andere emoties op. Hier krijgt hij zo ongeveer de schuld van iedere kasteelruïne en in ieder dorpje zijn er wel sterke verhalen over de gruweldaden van Cromwells 'New Model Army' tegen de lokale bevolking. Cromwell verbleef slechts negen maanden op Ierse bodem, maar wordt daar beschuldigd van oorlogsmisdaden, religieuze vervolging en etnische zuiveringen. Oliver Cromwell is in Ierland de kop van jut, terwijl hij toch heus niet de eerste was die met een leger huishield op het eiland, noch de laatste.

Cromwell zou bij het lichaam van de geëxecuteerde koning Karel I gezegd hebben: 'een wrede noodzaak'. Paul Delaroche maakte er in 1831 dit schilderij over (Hamburger Kunsthalle).

De Engelse bemoeienis met Ierland begon in de 12de eeuw. Na de inname van Engeland onder Willem de Veroveraar in 1066, richtten Normandische edellieden hun vizier op vruchtbare landbouwgronden in het oosten en zuiden van Ierland. De oorspronkelijke Keltische bevolking werd verdreven naar het moerassige westen en noorden.

De Engelse koning Hendrik VIII vreesde na zijn breuk met de paus dat Europese katholieke koningen Ierland zouden gebruiken als springplank voor een invasie van Engeland. Daarom gaf hij in 1541 opdracht heel het eiland te veroveren. Dat nam aardig wat tijd in beslag, maar in 1603 gaven de laatste Keltische edellieden zich over aan Hendriks dochter Elisabeth I.

De Engelse koning Hendrik VIII vreesde na zijn breuk met de paus dat Europese katholieke koningen Ierland zouden gebruiken als springplank voor een invasie van Engeland

De Engelsen gebruikten ook koloniale tactieken om zich het eiland toe te eigenen. Tienduizenden Engelse en Schotse protestanten werden aangemoedigd zich te vestigen in *plantations* ('volksplantingen'). Vooral het noordelijke Ulster – het huidige Noord-Ierland – kreeg

daardoor een totaal andere demografie. De oorspronkelijke katholieke bevolking van Ierland werd gediscrimineerd en achtergesteld.

Republiek Engeland 1649

In oktober 1641 kwamen de Ieren in Ulster onder leiding van Felim O'Neill in opstand tegen het Engelse bewind. Ze eisten zelfbestuur onder koning Karel I en het vertrek van Engelse en Schotse kolonisten. De opstand verspreidde zich snel over het eiland. In diverse dorpen en steden – vooral in Ulster – kwam het tot moordpartijen door Ierse rebellen, waarbij waarschijnlijk tot wel vijfduizend protestanten om het leven kwamen. In Londen was de verontwaardiging

groot. Maar als gevolg van de machtsstrijd daar tussen koning Karel I en het Parlement (zie kader) werd er geen leger bijeengebracht – beide partijen vreesden dat het tegen henzelf kon worden ingezet. In plaats daarvan werden individuele protestantse avonturiers door middel van de Adventurer's Act (1642) aangemoedigd de strijd aan te gaan met de Ierse katholieken, in ruil voor grondgebied dat van Ierse rebellen zou worden afgepakt. Uiteindelijk bleven alleen delen van Ulster en de stad Dublin behouden voor de Engelsen. Met steun van de bisschoppen riepen de Ierse opstandelingen in mei 1642 de Ierse Katholieke Confederatie uit. De strijd sudderde jarenlang voort. In Engeland onttaarde het politieke machtsconflict ondertussen in een regelrechte burgeroorlog tussen puriteins-protestantse 'Roundheads' en koningsgezinde 'Cavaliers'. Parlementslid Oliver Cromwell ontpopte zich tot succesvolle commandant van het 'New Model Army' dat de Roundheads sinds 1645 hadden opgebouwd. In januari 1649 onthoofdden ze Karel I na een showproces en riepen ze een republiek uit. Veel Cavaliers vluchtten nu naar Ierland, waar ze het op een akkoordje gooiden met de Confederatie. In ruil voor Iers zelfbestuur zouden ze samen de strijd aangaan tegen de Roundheads.

De rechtszaak tegen Karel I in 1648 (prent uit begin 18de eeuw, Yale Center for British Art).

De onstuimige carrière van Oliver Cromwell

Oliver Cromwell (1599-1658) stamde af van een zus van Thomas Cromwell, de adviseur van koning Hendrik VIII die dankzij de boeken van Hillary Mantel wereldfaam geniet. De eerste 43 jaar van zijn leven leek het er niet op dat ook Oliver Cromwell tot grote daden was voorbestemd. Zijn zakelijke avonturen als herenboer mislukten faliekant. En weliswaar schopte hij het dankzij zijn geërfd grootgrondbezit tot parlamentslid, hij werd vanwege zijn vurig beleden geloof in goddelijke voorzienigheid gezien als een excentrieke, irrelevante *backbencher*.

Dat veranderde toen er een conflict ontstond tussen koning Karel I en het Parlement. Cromwell sloot zich aan bij de 'Roundheads', puriteins-protestantse parlementariërs die absolute (christelijke) godsdienstvrijheid eisten en de macht van de koning wilden inperken ten gunste van de bevoegdheden van het parlement. Dat Karel met een katholieke Franse prinses was getrouwd die geen geheim maakte van haar geloof, hielp niet mee.

De Roundheads en hun koningsgezinde tegenstanders – de Cavaliers – bewapenden zich, en in 1642 ontbrandde een burgeroorlog. Cromwell werd aanvoerder van het 'New Model Army' van de Roundheads, een protestants nationaal leger dat in tegenstelling tot traditionele legers geen klassenverschillen kende bij de verdeling van de rangen. Normaal bezette de adel de hogere militaire posities maar die stond over het algemeen

achter de koning. Hij had geen militaire training, maar wist zijn manschappen toch naar belangrijke overwinningen te leiden. In januari 1649 veroordeelden de Roundheads Karel I in een showproces wegens hoogverraad ter dood en proclameerden de republiek. Zijn zoon prins Karel deed vanuit Schotland een poging om dat ongedaan te maken, maar werd in 1651 door Cromwell verslagen en nam de wijk naar Frankrijk.

De rust keerde terug en Cromwells ster rees: in 1653 liet hij zich met steun van zijn New Model Army door het Parlement benoemen tot Lord Protector. Daarna regeerde hij als militaire dictator, waarbij hij naar eigen zeggen strikt handelde volgens Gods wil. Vijf jaar later overleed hij als gevolg van malaria (hij weigerde het door katholieke missionarissen pas ontdekte geneesmiddel kinine). Vrijwel direct ontspon zich een nieuwe machtsstrijd, die twee jaar later resulteerde in de terugkeer van de monarchie, met Karel II op de troon. Cromwells resten werden in 1661 postuum onthoofd als wraak voor de dood van Karel I.

In de 19de eeuw werd Cromwell echter weer op het schild gehesen als principiële voorvechter van de roemruchte Britse parlementaire vrijheden én als wegbereider van het Britse Rijk. Cromwell had orde op zaken gesteld en een zelfverzekerd Engeland nagelaten, klaar voor een glorieuze toekomst. Daar wordt hij tot op de dag van vandaag voor geroemd.

Het lijk van Oliver Cromwell werd na de troonsbestijging van Karel II in 1660 postuum geëxecuteerd en aan de galg gehangen, op 30 januari 1661 (prent 1692-1714, Rijksmuseum Amsterdam).

'Majoor Ziekte'

Dat was voor Oliver Cromwell de voornaamste reden om in augustus 1649 met zijn troepen de oversteek te maken naar Ierland. Als gevolg van een strategische blunder van de markies van Ormonde,

de aanvoerder van het gezamenlijke leger van de Confederatie en de Cavaliers, kon Cromwell ongestoord aan land komen. Ormonde had namelijk zijn legers teruggetrokken in ommuurde kuststeden in de hoop dat 'kolonel Honger en majoor

Ziekte' in het aanstaande winterseizoen dood en verderf zouden zaaien bij de tegenstander.

Vervolgens werkte Cromwell de steden één voor één af. Begin september belegerde hij Drogheda, vijftig kilometer

ten noorden van Dublin. Na een week braken zijn manschappen door de muren. 'Geen genade tonen!' luidde Cromwells opdracht, waarop het drieduizend man sterke garnizoen en alle katholieke priesters in het stadje werden vermoord. De commandant werd doodgeslagen met zijn eigen houten been.

In Wexford deed het New Model Army dit nog eens dunnetjes over. Na een belegering van tien dagen werd de stad grondig geplunderd en in brand gestoken. 3500 soldaten en inwoners werden afgeslacht. Na de belegeringen van Drogheda en Wexford gaven veel andere steden zich over zodra Cromwell voor de stadspoorten verscheen. Alleen Waterford en Duncannon hielden het langer vol, ook door tyfus- en dysenterie-epidemieën die Ormonde eindelijk toch te hulp kwamen en de rangen van het New Model Army uitdunnen.

Onteigend

In de lente van 1650 had Cromwell het welvarende zuidoosten van Ierland in handen, maar aan het thuisfront dreigde een nieuw gevaar: prins Karel eiste zijn vaders troon op. Hij verbrak het bondgenootschap met de Ierse confederatie en sloot een deal met de Schotten. De meeste royalisten, inclusief aanvoerder Ormonde, vertrokken uit Ierland. Een klein groepje trok zich samen met de Ierse rebellen terug in het onherbergzame noordwesten en voerde van daaruit een guerrillaoorlog.

Cromwell droeg het bevel over aan Henry Ireton en vertrok zelf naar Engeland om de strijd aan te binden met Karel. Ireton veroverde stukje bij beetje de rest van Ierland en in 1653 gaven de laatste Ierse katholieken zich over. Het eiland lag volledig in puin en zou nog heel lang nodig hebben om er weer bovenop te komen. Voor Cromwell was het tijd voor de eindafrekening. Met de Act of Settlement legde hij zware straffen op aan de Ierse katholieken. De aanstichters van de opstand in 1641 en een groot aantal katholieke priesters kregen de doodstraf. Om de belofte van de Adventurers Act in te lossen én om de manschappen van het New Model Army uit te betalen, werd ontzaglijk veel grond onteigend. Slechts een vijfde van het totale eiland bleef in handen van katholieke landeigenaren, waar dat voor de opstand drie vijfde was geweest. Zij werden bovendien verdre-

ven naar het noordwesten – een vroeg voorbeeld van etnische zuivering. Tot slot werden zo'n 12.000 weerbarstige Ieren als gedwongen contractarbeiders verscheept naar Britse koloniën in West-Indië.

Wraakactie

Waarom liet Cromwell zijn New Model Army zo hardvochtig optreden? Op de eerste plaats wilde hij definitief afrekenen met de dreiging van een tegenaanval van de Cavaliers. Net als de Engelse koningen vóór en na hem vond hij dat verovering van Ierland noodzakelijk was om de veiligheid van Engeland te garanderen. Een onafhankelijk Ierland was absoluut uit den boze.

Voor de streng puriteinse Cromwell had de invasie van Ierland ook een religieus tintje: die was een wraakactie voor de moordpartijen op protestanten in Ulster in 1641. Sommige van zijn manschappen zagen de strijd zelfs als een kruistocht. Ierse katholieken waren in hun ogen minderwaardige kettlers die met wortel en tak moesten worden uitgeroeid. 'Error has no rights', was Cromwells adagium. Daarom had zijn leger het ook zo op priesters gemunt.

Cromwell was negen maanden op Ierse bodem, maar zijn invasie liet er diepe sporen na. In Ierse verhalen en liederen gold hij als de baarlijke duivel en nog jarenlang wensten Ieren hun ergste vijanden toe dat 'de vloek van Cromwell' hen zou treffen. Weliswaar veroordeelde Karel II nadat hij in 1660 de troon besteeg Cromwells terreurcampagne en ver-

Het bloedbad van Portadown, door Wenceslaus Hollar. De prent behoort tot een serie die het scala aan wreedheden toont die katholieke Ieren in 1641 zouden hebben begaan jegens protestantse kolonisten in Ulster; ze zijn voor het eerst afgedrukt in James Cranford, *Tears of Ireland* (London, 1642).

leende hij een generaal pardon aan de bevolking van Ierland, maar hij maakte de onteigeningen niet ongedaan. Tot ver in de 19de eeuw bleven de Ierse katholieken een achtergestelde bevolkingsgroep. Onbedoeld had Cromwell het zaadje geplant voor het Ierse nationalisme: vóór zijn invasie waren de Ieren verdeeld, maar in hem vonden ze een gezamenlijke vijand. Diepgevoelde haat tegen Cromwell – opgerakeld door Ierse nationalisten in de 19de eeuw – werd een essentieel onderdeel van de Ierse identiteit. Daarom geldt de in Engeland gelauwerde Oliver Cromwell in Ierland nog steeds als 'de duivel van overzee'.

Ivo van de Wijdeven is historicus en analist. Zijn recentste boek is *De macht van het verleden* (Unieboek/Spectrum) over het gebruik van de geschiedenis als politiek wapen.

VERDER LEZEN

- ▶ **Micheal O Siochru**, *God's Executioner. Oliver Cromwell and the Conquest of Ireland*, Faber and Faber, 2008
- ▶ **Sarah Covington**, *The Devil from Over the Sea – Remembering & Forgetting Oliver Cromwell in Ireland*, Oxford University Press, 2022